[الف) معنای حدیث]

- [تعدد معانی حدیث «سبعه احرف»]
- [انعطاف واژه «حرف»]
- [وجوه مختلف سبعه احرف]

[تعدد معانی حدیث «سبعه احرف»]

[1]حدیث ِ«**نزل القرآن علی سبعة احرف**[2]»، خود صدور ِعلی سبعة احرف دارد، و این نزد آشنایان لحن معارفی انبیاء و اوصیاء علیهم السلام عزیز نیست.

---

[1] برشی از مقاله «مصاحف قرآن کریم؛ شبه وولگرامی تحریف ناپذیر»

[2] این روایت در کتب شیعه و سنّی روایت شده است:

نزل القرآن علی سبعة أحرف

43- حدثنا محمد بن الحسن بن أحمد بن الوليد رضي الله عنه قال حدثنا محمد بن الحسن الصفار عن العباس بن معروف عن محمد بن يحيى الصيرفي عن حماد بن عثمان قال قلت لأبي عبد الله ع إن الأحاديث تختلف عنكم قال فقال إن القرآن نزل على سبعة أحرف و أدنى ما للإمام أن يفتي على سبعة وجوه ثم قال هذا عطاؤنا فامنن أو أمسك بغير حساب(الخصال، ج2، ص: 358)

برای مشاهده موارد بیشتر به سایت فدکیه،صفحه مباحث علوم قرآنی، عنوان روایات مثبت سبعه احرف از کتب شیعه مراجعه فرمایید.

روایات اهل سنت:

٣٠١٢٢- حدثنا زيد بن حباب، عن حماد بن سلمة، عن علي بن زيد بن جدعان، عن عبد الرحمن بن أبي بكرة، عن أبيه: " أن جبريل قال للنبي صلى الله عليه وسلم: اقرأ القرآن على حرف، فقال له ميكائيل: استزده، فقال: حرفين، ثم قال: استزده، حتى بلغ سبعة أحرف كلها شاف كاف كقولك: هلم وتعال، ما لم يختم آية رحمة بآية عذاب، أو آية عذاب برحمة "(مصنف ابن أبي شيبة، ٦/ ١٣٨)

٢٣٢٧٣ - حدثنا وكيع، عن سفيان، عن إبراهيم بن مهاجر، عن ربعي بن حراش قال: حدثني من لم يكذبني، يعني: حذيفة قال: " لقي النبي صلى الله عليه وسلم جبريل وهو عند أحجار المراء فقال: إن أمتك يقرءون القرآن على سبعة أحرف، فمن قرأ منهم على حرف فليقرأ كما علم، ولا يرجع عنه "، قال أبي: وقال ابن مهدي: " إن من أمتك الضعيف، فمن قرأ على حرف فلا يتحول منه إلى غيره رغبة عنه " (مسند أحمد ط الرسالة، ٣٨/ ٣٠٧)

٢٠٤٢٥- حدثنا عبد الرحمن بن مهدي، عن حماد بن سلمة، عن علي بن زيد، عن عبد الرحمن بن أبي بكرة، عن أبيه، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: " أتاني جبريل، وميكائيل، فقال جبريل: اقرأ القرآن على حرف واحد، فقال ميكائيل: استزده، قال: اقرأه على سبعة أحرف، كلها شاف كاف، ما

لم تختم آية رحمة بعذاب، أو آية عذاب برحمة " (1)

_____

(1) صحيح لغيره، وهذا إسناد ضعيف لضعف علي بن زيد -وهو ابن جدعان-، وباقي رجاله ثقات رجال الشيخين غير حماد بن سلمة فمن رجال مسلم.

وأخرجه ابن أبي شيبة ١٠/٥١٧، والبزار في "مسنده" (٣٦٢٢) ، والطبري في مقدمة "تفسيره" ١/١٨ و ٢٢ من طريق زيد بن الحباب، بهذا الإسناد. زاد الطبري في آخره: "قوله: قال: هلم وتعال".

((٧٠ /٣٤ ، مسند أحمد ط الرسالة)...

٢٠٥١٤- حدثنا عفان، حدثنا حماد بن سلمة، أخبرنا علي بن زيد، عن عبد الرحمن بن أبي بكرة، عن أبي بكرة، " أن جبريل عليه السلام قال: اي محمد اقرأ القرآن على حرف، قال ميكائيل عليه السلام: استزده، فاستزاده، قال: فاقرأ على حرفين، قال ميكائيل: استزده، فاستزاده حتى بلغ سبعة أحرف، قال: كلها كاف ما لم تختم آية عذاب برحمة، أو آية رحمة بعذاب نحو قولك تعال وأقبل، وهلم واذهب، وأسرع وأعجل (5)

_____

(٥) صحيح لغيره دون قوله في آخره: "نحو قولك: تعال، وأقبل، وهلم ... إلخ "، وهذا إسناد ضعيف لضعف علي بن زيد -وهو ابن جدعان-، وباقي رجاله ثقات رجال الشيخين غير حماد بن سلمة فمن رجال مسلم.

عفان: هو ابن مسلم.

وأخرجه الطحاوي في "شرح مشكل الآثار" (3118) ، وابن عبد البر في "التمهيد" ٨/٢٩٠ من طريق عفان بن مسلم، به.

وقد سلف مرفوعا برقم (٢٠٤٢٥) .

قوله: "نحو قولك: تعال وأقبل ... " قال السندي: هو تفسير للحرف السبعة، بأن يقرأ موضع حرف مرادفه وما يفيد معناه. قلت: وهذا الحرف "نحو قولك ... " لم يرد بإسناد صحيح مرفوعا، وقد روي عن ابن مسعود موقوفا من قوله: إني سمعت القراء فوجدتهم متقاربين، فاقرؤوا كما علمتم، وإياكم

والتنطع، فإنما هو كقول أحدكم: هلم وتعال. أخرجه الطبري في مقدمة "تفسيره" ١/٢٢، والطبراني في "الكبير" (٨٦٨٠) ، وإسناده صحيح.)مسند أحمد ط الرسالة ، ٣٤/ ١٤٦)

٢٤١٩- حدثنا عبد الله بن يوسف، أخبرنا مالك، عن ابن شهاب، عن عروة بن الزبير، عن عبد الرحمن بن عبد القاري، أنه قال: سمعت عمر بن الخطاب رضي الله عنه، يقول: سمعت هشام بن حكيم بن حزام، يقرأ سورة الفرقان على غير ما أقرؤها، وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم أقرأنيها، وكدت أن أعجل عليه، ثم أمهلته حتى انصرف، ثم لببته بردائه، فجئت به رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقلت: إني سمعت هذا يقرأ على غير ما أقرأتنيها، فقال لي: «أرسله»، ثم قال له: «اقرأ»، فقرأ، قال: «هكذا أنزلت»، ثم قال لي: «اقرأ»، فقرأت، فقال: «هكذا أنزلت إن القرآن أنزل على سبعة أحرف، فاقرءوا منه ما تيسر»(صحيح البخاري، ٣/ ١٢٢)

٣٢١٩- حدثنا إسماعيل, قال: حدثني سليمان, عن يونس, عن ابن شهاب, عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود, عن ابن عباس رضي الله عنهما: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم, قال: «أقرأني جبريل على حرف, فلم أزل أستزيده حتى انتهى إلى سبعة أحرف»

[تعليق مصطفى البغا]

٣٠٤٧(٣/١١٧٧) -[ش] أخرجه مسلم في صلاة المسافرين وقصرها باب بيان أن القرآن على سبعة أحرف رقم ٨١٩. (حرف) لغة وأ لهجة وقيل غير ذلك](صحيح البخاري (٤/ ١١٣))

باب أنزل القرآن على سبعة أحرف

٤٩٩١- حدثنا سعيد بن عفير, قال: حدثني الليث, قال: حدثني عقيل, عن ابن شهاب, قال: حدثني عبيد الله بن عبد الله, أن عبد الله بن عباس رضي الله عنهما, حدثه: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «أقرأني جبريل على حرف فراجعته, فلم أزل أستزيده ويزيدني حتى انتهى إلى سبعة أحرف»(صحيح البخاري ، ٦/ ١٨٤)

٤٩٩٢- حدثنا سعيد [ص:185] بن عفير, قال: حدثني الليث, قال: حدثني عقيل, عن ابن شهاب, قال: حدثني عروة بن الزبير, أن المسور بن مخرمة, وعبد الرحمن بن عبد القاري, حدثاه أنهما سمعا عمر بن الخطاب, يقول: سمعت هشام بن حكيم بن حزام, يقرأ سورة الفرقان في حياة رسول الله صلى الله عليه وسلم, فاستمعت لقراءته, فإذا هو يقرأ على حروف كثيرة, لم يقرئنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم, فكدت أساوره في الصلاة, فتصبرت حتى سلم, فلببته بردائه, فقلت: من أقرأك هذه السورة التي سمعتك تقرأ؟ قال: أقرأنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم, فقلت: كذبت, فإن رسول الله صلى الله عليه وسلم قد أقرأنيها على غير ما قرأت, فانطلقت به أقوده إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم, فقلت: إني سمعت هذا يقرأ بسورة الفرقان على حروف لم تقرئنيها, فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أرسله, اقرأ يا هشام» فقرأ عليه القراءة التي سمعته يقرأ, فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «كذلك أنزلت», ثم قال: «اقرأ يا عمر» فقرأت القراءة التي أقرأني, فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «كذلك أنزلت إن هذا القرآن أنزل على سبعة أحرف, فاقرءوا ما تيسر منه»(صحيح البخاري،٦/ ١٨٤)

٥٠٤١- حدثنا أبو اليمان, أخبرنا شعيب, عن الزهري, قال: أخبرني عروة بن الزبير, عن حديث المسور بن مخرمة, وعبد الرحمن بن عبد القاري, أنهما سمعا عمر بن الخطاب, يقول: سمعت هشام بن حكيم بن حزام, يقرأ سورة الفرقان في حياة رسول الله صلى الله عليه وسلم, فاستمعت لقراءته, فإذا هو يقرؤها على حروف كثيرة, لم يقرئنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم فكدت أساوره في الصلاة, فانتظرته حتى سلم, فلببته فقلت: من أقرأك هذه السورة التي سمعتك تقرأ؟ قال: أقرأنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم, فقلت له: كذبت فوالله إن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهو أقرأني هذه السورة, التي سمعتك فانطلقت به إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم أقوده, فقلت: يا رسول الله إني سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على حروف لم تقرئنيها, وإنك أقرأتني سورة الفرقان, فقال: «يا هشام اقرأها» فقرأها القراءة التي سمعته, فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «هكذا أنزلت» ثم قال: «اقرأ يا عمر» فقرأتها التي أقرأنيها, فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «هكذا أنزلت» ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إن القرآن أنزل على سبعة أحرف, فاقرءوا ما تيسر منه»(صحيح البخاري ،٦/ ١٩٤)

٦٩٣٦- قال أبو عبد الله: وقال الليث: حدثني يونس, عن ابن شهاب, أخبرني عروة بن الزبير, أن المسور بن مخرمة, وعبد الرحمن بن عبد القاري, أخبراه: أنهما سمعا عمر بن الخطاب, يقول: سمعت هشام بن حكيم يقرأ سورة الفرقان في حياة رسول الله صلى الله عليه وسلم, فاستمعت

[ص:18] لقراءته، فإذا هو يقرؤها على حروف كثيرة لم يقرئنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم فكدت أساوره في الصلاة، فانتظرته حتى سلم، ثم لببته بردائه أو بردائي، فقلت: من أقرأك هذه السورة؟ قال: أقرأنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم، قلت له: كذبت، والله إن رسول الله صلى الله عليه وسلم أقرأني هذه السورة التي سمعتك تقرؤها، فانطلقت أقوده إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت: يا رسول الله، إني سمعت هذا يقرأ بسورة الفرقان على حروف لم تقرئنيها، وأنت أقرأتني سورة الفرقان، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أرسله يا عمر، اقرأ يا هشام» فقرأ عليه القراءة التي سمعته يقرؤها، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «هكذا أنزلت» ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «اقرأ يا عمر» فقرأت، فقال: «هكذا أنزلت» ثم قال: «إن هذا القرآن أنزل على سبعة أحرف، فاقرءوا ما تيسر منه» (صحيح البخاري ، ٩/ ١٧)

٧٥٥٠- حدثنا يحيى بن بكير، حدثنا الليث، عن عقيل، عن ابن شهاب، حدثني عروة، أن المسور بن مخرمة، وعبد الرحمن بن عبد القاري، حدثاه أنهما سمعا عمر بن الخطاب، يقول: سمعت هشام بن حكيم يقرأ سورة الفرقان في حياة رسول الله صلى الله عليه وسلم، فاستمعت لقراءته، فإذا هو يقرأ على حروف كثيرة لم يقرئنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم، فكدت أساوره في الصلاة، فتصبرت حتى سلم، فلببته بردائه، فقلت: من أقرأك هذه السورة التي سمعتك أقرأ؟ قال: أقرأنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقلت: كذبت، أقرأنيها على غير ما قرأت، فانطلقت به أقوده إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقلت: إني سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على حروف لم تقرئنيها، فقال: «أرسله، اقرأ يا هشام»، فقرأ القراءة التي سمعته، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «كذلك أنزلت»، ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «اقرأ يا عمر»، فقرأت التي أقرأني، فقال: «كذلك أنزلت إن هذا القرآن أنزل على سبعة أحرف، فاقرءوا ما تيسر منه» (صحيح البخاري ، ٩/ ١٥٩)

٤٨- باب بيان أن القرآن على سبعة أحرف وبيان معناه

٢٧٠- (٨١٨) حدثنا يحيى بن يحيى، قال: قرأت على مالك، عن ابن شهاب، عن عروة بن الزبير، عن عبد الرحمن بن عبد القاري، قال: سمعت عمر بن الخطاب، يقول: سمعت هشام بن حكيم بن حزام، يقرأ سورة الفرقان على غير ما أقرؤها، وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم أقرأنيها، فكدت أن أعجل عليه، ثم أمهلته حتى انصرف، ثم لببته بردائه، فجئت به رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقلت: يا رسول الله إني سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على غير ما أقرأتنيها، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أرسله، اقرأ»، فقرأ القراءة التي سمعته يقرأ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «هكذا أنزلت»، ثم قال لي: «اقرأ»، فقرأت، فقال: «هكذا أنزلت، إن هذا القرآن أنزل على سبعة أحرف، فاقرءوا ما تيسر منه».(صحيح مسلم ، ١/ ٥٦٠))

٢٧٢- (٨١٩) وحدثني حرملة بن يحيى، أخبرنا ابن وهب، أخبرني يونس، عن ابن شهاب، حدثني عبيد الله بن عبد الله بن عتبة، أن ابن عباس حدثه، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم، قال: «أقرأني جبريل عليه السلام على حرف، فراجعته، فلم أزل أستزيده فيزيدني حتى انتهى إلى سبعة أحرف» قال ابن شهاب: «بلغني أن تلك السبعة الأحرف إنما هي في الأمر الذي يكون واحدا، لا يختلف في حلال ولا حرام».(صحيح مسلم ، ١/ ٥٦١))

٢٧٣- (٨٢٠) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير، حدثنا أبي، حدثنا إسماعيل بن أبي خالد، عن عبد الله بن عيسى بن عبد الرحمن بن أبي ليلى، عن جده، عن أبي بن كعب، قال: كنت في المسجد، فدخل رجل يصلي، فقرأ قراءة أنكرتها عليه، ثم دخل آخر فقرأ قراءة سوى قراءة صاحبه، فلما قضينا الصلاة دخلنا جميعا على رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقلت: إن هذا قرأ قراءة أنكرتها عليه، ودخل آخر فقرأ سوى قراءة صاحبه، فأمرهما رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقرآ، فحسن النبي صلى الله عليه وسلم شأنهما، فسقط في نفسي من التكذيب، ولا إذ كنت في الجاهلية، فلما رأى رسول الله صلى الله عليه وسلم ما قد غشيني، ضرب في صدري، ففضت

عرقا وكأنما أنظر إلى الله عز وجل فرقا، فقال لي: " اي أبي أرسل إلي أن اقرأ القرآن على حرف، فرددت إليه أن هون على أمتي، فرد إلي الثانية اقرأه على حرفين، فرددت إليه أن هون على أمتي، فرد إلي الثالثة اقرأه على سبعة أحرف، فلك بكل ردة رددتكها مسألة تسألنيها، فقلت: اللهم اغفر لأمتي، اللهم اغفر لأمتي، وأخرت الثالثة ليوم يرغب إلي الخلق كلهم، حتى إبراهيم صلى الله عليه وسلم ".(صحيح مسلم ، ١/ ٥٦١)

٢٧٤- (٨٢١) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، حدثنا غندر، عن شعبة، ح وحدثناه ابن المثنى، وابن بشار، قال ابن المثنى: حدثنا محمد بن جعفر، حدثنا شعبة، عن الحكم، عن مجاهد، عن ابن أبي ليلى، عن أبي بن كعب، أن النبي صلى الله عليه وسلم كان عند أضاة بني غفار، قال: فأتاه جبريل عليه السلام، فقال: إن الله يأمرك أن تقرأ أمتك القرآن على حرف، فقال: «أسأل الله معافاته ومغفرته، وإن أمتي لا تطيق ذلك»، ثم أتاه الثانية، فقال: «إن الله يأمرك أن تقرأ أمتك القرآن على حرفين»، فقال: «أسأل الله معافاته ومغفرته، وإن أمتي لا تطيق ذلك»، ثم جاءه الثالثة، فقال: إن الله يأمرك أن تقرأ أمتك القرآن على ثلاثة أحرف، فقال: «أسأل الله معافاته ومغفرته، وإن أمتي لا تطيق ذلك»، ثم جاءه الرابعة، فقال: إن الله يأمرك أن تقرأ أمتك القرآن على سبعة أحرف، فأيما حرف قرءوا عليه فقد أصابوا.(صحيح مسلم ، ١/ ٥٦٢))

برای مشاهده موارد بیشتر به سایت فدکیه، صفحه مباحث علوم قرآنی، عنوان روایات مثبت سبعه احرف از کتب سنّی مراجعه فرمایید. همچنین در مقدمه تفسیر طبری ۵۳ روایت با این مضمون وجود دارد که برای مطالعه آن به سایت فدکیه، صفحه مباحث علوم قرآنی، عنوان ۵۳ روایت در مقدمه تفسیر طبری مراجعه نمایید.

[انعطاف واژه «حرف»]

رمز صدور خود این روایت بر نحو سبعة احرف، به کاربردن کلمه «**احرف**» در آن است، چون گزینه‌های بسیاری برای مثال تعدد قرائات وجود دارد که به جای (احرف) گفته شود، سبع قرائات ای سبع تلواات ای سبعة اموز ای سبعة وجوه و ...

اما حرف، معنای منعطفی دارد که گوینده صاحب شؤون می‌تواند با یک کلمه، مقاصد مختلف را افاده کند.

مثل در فارسی کلمه «کشیدن» این چنین است، شما می‌توانید یک ایمیل را که در آن نوشته‌اید: (بکش)، به ده‌ها نفر ارسال کنید اما به تناسب حال هر کدام، مطلب خاصی را قصد کنید و او هم متناسب خودش بفهمد، از نقاشی کشیدن، و وزن کردن، و درب یک سویه را با کشیدن باز کردن، و سیگار کشیدن، و سرزنش بال کشیدن و ...

حرف به معنای طرف الشیء و ناحیته است[1]، مثل ًحرفا الرأس: شقاّه[2]، اما مترادف نزدیک حرف، واژه‌هایی مثل: طرف، ناحیة، شأن، شق، وجه، حیث، جانب، قطر، حول، سهم، نصیب، جزء، و غیر اینهاست، و هر کدام اینها ممکن است راجع به جوانب قرآن کریم از آن استفاده شود، اما در کلمه حرف، خصوصیتی است که در هیچکدام آنها نیست! چون یکی از کاربردهای حرف در حوزه الفاظ است [3]، و حرف به عنوان یک عنصر پایه صوتی شناخته می‌شود.

---

[1] حَرْفُ كل شيء: حدّه و ناحيته.(جمهرة اللغة ؛ ج1 ؛ ص ۵۱۷)

حَرْفُ كل شئ: طَرَفُهُ وشَفيرُهُ وحَدّهُ ومنه حَرْفُ الجبل، وهو أعلاه المُحَدَّدُ.(الصحاح ؛ ج۴ ؛ ص۱۳۴۲)

الحاء و الراء و الفاء ثلاثة أصول: حدّ الشيء، و العُدُول، و تقدير الشّيء.

فأمّا الحدّ فحرْفُ كلّ شيءٍ حدّه، كالسيف و غيره و منه الحَرْف، و هو الوجْه.

تقول: هو من أمرِه على حَرْفٍ واحدٍ أي طريقة واحدة.(معجم مقاييس اللغه ؛ ج۲ ؛ ص۴۲)

حَرْفُ الشيء: طرفه(مفردات ألفاظ القرآن ؛ ص۲۲۸)

(الحرْف) الطَرَف. و منه (الانحراف)(المغرب ؛ ج1 ؛ ص۱۹۶)

و الحَرْفُ في الأَصل: الطَّرَفُ والجانِبُ، و به سمي الحَرْفُ من حروف الهجاء(لسان العرب ؛ ج۹ ؛ ص۴۱)

- الحَرْفُ من كلّ شيءٍ: طَرَفُهُ، و شَفيرُهُ وحَدُّهُ،

- و- من الجَبَلِ: أَعْلاهُ المُحَدَّدُ،(القاموس المحيط ؛ ج۳ ؛ ص۱۷۰)

[2] و حَرْفا الرأس شِقّاهُ. و حَرْفُ السفينة و الجَبَلِ جانباهما، و الجمع أحْرُفٌ و حُروفٌ و حَرَفَةٌ.(المحكم و المحيط الأعظم ؛ ج ۳ ؛ ص۳۰۶)

و حَرْفا الرأس شِقّاهُ منه(المخصص ؛ ج ۱۲ ؛ ص۵۹)

و حَرْفا الرأْس: شِقاه. و حرف السفينة و الجبل: جانباهما، و الجمع(لسان العرب ؛ ج ۹ ؛ ص۴۲)

و (حَرْفا الفُوق) مِنَ السِّهْامِ الْجانِبانِ الدّانِي فُرِضَ لِلْوَتَرِ بَيْنَهُما و يُقالُ لَهُما الشِّرْخانِ.(المصباح المنير في غريب الشرح الكبير للرافعي ؛ النص ؛ ص۱۳۱)

[3] این کاربرد بهگونهای است که خلیل بن احمد،ازهری و صاحب بن عباد واین معنایی که برای حرف ذکر میکنند همین استعمال لفظی است:

الحَرْف من حُرُوف الهجاء. و كل كلمة بنيت أداة عارية في الكلام لتفرقة المعاني تسمى حَرْفا، و إن كان بناؤها بحَرْفَيْنِ أو أكثر مثل حتى و هل و بل و لعل. (كتاب العين ؛ ج ۳ ؛ ص۲۱۰-۲۱۱)

قال الليث: الحَرْفُ من حُرُوفِ الهِجاءِ. قال: و كُلُّ كَلِمَةٍ بُنِيَتْ أَداةً عارِيةً في الكلامِ لِتَفْرِقَةِ المَعانِي فاسْمُها حرفٌ، و إنْ كانَ بناؤُها بحرفَيْنِ أو فَوْقَ ذلك، مثل: حتى وَهَلْ وبَل و لَعَلّ.(تهذيب اللغة ؛ ج ۵ ؛ ص۱۰)

الحَرْفُ: من حُروفِ الهِجاءِ.(المحيط في اللغة ؛ ج 3 ؛ ص۸۲)

[وجوه مختلف سبعه احرف]

به هر حال آنچه فعلا به ذهن من می‌رسد از مجموع کلمات علماء، سبعة احرف می‌تواند اشاره به این‌ها باشد:

۱- تعدد قرائات و اینکه یک کلمه می‌تواند بر وجوه مختلف قرائت شود.

۲- تعدد مقاطع و اینکه یک آیه می‌تواند مقطع‌های مختلف داشته باشد و هر کدام معنای خاص خود و مستقل داشته باشد[1].

۳- تعدد لغات که در آن لغات مختلف همه قبائل عرب آمده باشد.[2]

۴- تعدد صوری که ممکن است در آن اختلاف پدید آید که شیخ طوسی قده در مقدمه التبیان این را ترجیح دادند[3].

۵- تعدد معانی برای یک کلمه از باب استعمال لفظ در اکثر از معنای واحد[4].

۶- تعدد بطون و تأویلات و معانی طولیه برای هر آیه[5].

۷- السابع و ما السابع! تعدد ایفای نقش برای یک عنصر کلامی و صوتی به ازای تعدد ایفای نقش یک عنصر تکوینی، چون نگاشت تکوین در عالم تدوین،اقتضای تطابق و هماهنگی می‌کند، ودر روایات الغارات در توضیح لیلة القدر آمده: «**فاجری جمیع الاشیاء علی سبعة**»، پس شاید بتوان گفت: ایضا انزل القرآن علی سبعة!

کتابی که بخواهد، توسط علم الهی، تمام تکوین بلکه نفس الامر را تدوین کند، چاره‌ای نیست که از نشانه‌های چندین منظوره استفاده کند، و لذا قرآن کریم به لسان عربی که رسم واوالعالمتی دارد (نه واوالحرفی[6]) نازل شده است،

اگر در تکوین نمونه‌هایی داریم مثل پیوند شیمیایی کووالانسی که یک الکترون نقش چندگانه دارد[7] آیا موافقت تدوین با تکوین چگونه باید صورت گیرد؟

مثلا بالعیان می‌توان دید که در مکعب روبیک[8]، یک مهره مشتمل بر چند رنگ است، و هر رنگ نقش ایفا می‌کند، و هر رنگ که در بالا قرار گرفت و روز ظهور او شد در همین حال رنگ‌های دیگر را در باطن خود دارد! این یک مثال جسمانی و فیزیکی است که اگر راه‌بر به عالم معانی باشد افق عجائب ترفندهای نگاشت ِتکوین و نفس الامر را در الواح الهیه نمایان می‌سازد.

[1] اصل این مطلب در کلام مرحوم علامه در المیزان با عنوان سرّ قرآنی مورد اشاره قرار گرفته است:

و اعلم أنك إذا تصفحت أخبار أئمة أهل البيت حق التصفح, في موارد العام و الخاص و المطلق و المقيد من القرآن وجدتها كثيرا ما تستفيد من العام حكما, و من الخاص أعني العام مع المخصص حكما آخر, فمن العام مثل الاستحباب كما هو الغالب و من الخاص الوجوب, و كذلك الحال في الكراهة و الحرمة, و على هذا القياس. و هذا أحد أصول مفاتيح التفسير في الأخبار المنقولة عنهم, و عليه مدار جم غفير من أحاديثهم.

و من هنا يمكنك أن تستخرج منها في المعارف القرآنية قاعدتين:

إحداهما: أن كل جملة وحدها, و هي مع كل قيد من قيودها تحكي عن حقيقة ثابتة من الحقائق أو حكم ثابت من الأحكام كقوله تعالى: «قل الله ثم ذرهم في خوضهم يلعبون»: الأنعام- 91, ففيه معان أربع: الأول: قل الله, و الثاني: قل الله ثم ذرهم, و الثالث: قل الله ثم ذرهم في خوضهم, و الرابع: قل الله ثم ذرهم في خوضهم يلعبون. و اعتبر نظير ذلك في كل ما يمكن.

و الثانية: أن القصتين أو المعنيين إذا اشتركا في جملة أو نحوها, فهما راجعان إلى مرجع واحد. و هذان سران تحتهما أسرار و الله الهادي. (المیزان فی تفسیر القرآن،ج1،ص۲۶۰)

در ذیل آیه ۷۰ سوره مبارکه یونس نیز روایتی می آورند و فرموده اند :

و قد أخذ في الحديث قوله تعالى:«الذين آمنوا و كانوا يتقون» كالمام مستقل ففسره بما فسر, و تقدم نظيره في رواية الدر المنثور, عن جابر بن عبد الله عن النبي ص مع أن ظاهر السياق كون الآية مفسرة لقوله قبلها: «ألا إن أولياء الله» الآية و هو يؤيد ما قدمناه في بعض الأبحاث السابقة أن جميع التقادير من التركيبات الممكنة في كلامه تعالى حجة يحتج بها كما في قوله: «قل الله ثم ذرهم في خوضهم يلعبون:» الأنعام:- ۹۱ و قوله: «قل الله ثم ذرهم في خوضهم» و قوله: «قل الله ثم ذرهم» و قوله: «قل الله»(المیزان فی تفسیر القرآن،ج۱۰،ص ۹۹-۱۰۰)

در مطالبی که با عنوان «اراده جمیع معانی صحیح و مرتبط از قرآن کریم» از بیانات تفسیری استاد گردآوری شده است،می خوانیم:

چند مثال هم دارم.مثال آیه «قل ما یعبأ بکم ربی لولا دعاؤکم » چه معنایی می کنید؟ می گویید بگو: خدای من چه عنایت و اعتنایی و چه حسابی برای شما باز می کند ، اگر دعای شما نباشد؟ این آیه ای ست که می تواند درباره ی فضیلت دعا کردن بالای منبر بخوانید.یک ساعت هم درموردش صحبت کنید. روایت هم در ذیلش دارد .این یکی.

اما وقتی به قبل و بعدش نگاه می کنید ، می بینید دنباله اش می گوید : «فقد کذّبتم فسوف یکون لزاماً» چطور شد؟! «فقد کذّبتم» می بینید وجه دیگری هم برای دعاؤکم هست که به معنای دعا کردن نیست. بلکه یعنی خواندن پیامبران شما را.لولا دعائکم یعنی دعاء الرسول ایاکم .دعوت کردن او شما را. اضافه دعاء به مفعول باشد نه فاعل . این هم معنای درستی است .

حال خداوند، کدام را اراده فرموده است؟ پاسخ من این است. عرض من این است که : اگر هر دو نسبت به این قسمت از عبارت مطلب حقی است ، و قابل اراده است ، و فرض هم این است ثبوتا که مفسده ای هم نیست ، خب این کلامی که می تواند دو معنای حق داشته باشد : اگر دعای شما نبود ای اگر دعوت پیامبر به دین توحید نبود ، ارزشی نداشتید و اساس ارزش و انسانیت شما به این است که متدین باشید ، هر دو مطلب حق است ، و کلام هم به این قشنگی هر دو را بیان می کند ، چرا اراده نکند ؟ علم به این شأنیّت همان و اراده ی این معنای حق از این کلام هم همان

.

خیلی نظیر دارد.آیه را نگاه می کنیم می بینیم در این منظر، این معنا مراد است.منظر را عوض می کنیم می بینیم این مراد است.

روایت هم اگر شاهدش آمد خوشحالیم که تأییدی از ناحیه معصومین برایش آمده است.اگر هم نیامد،به عنوان احتمالی که فعلاً صفر نیست، می گذاریم تا بعداً در جاهای دیگر در طی بیست سال مطالعه چه شواهدی آدم پیدا می کند .

رویکرد تقطیعی در آیات قرآن کریم

سوال: آیا در خود قرآن شاهدی بر این طور معامله با آیات قرآنی داریم؟هم نگاه تقطیعی و هم نگاه سیاقی

پاسخ: من بعضی چیزها در ذهنم هست ولی به نحو ظهور عرفی، ممکن است بگردید اظهَرش را هم پیدا کنید.

و لو ان قرآناً سیرت به الجبال

مثل «لو ان قرآناً سیّرت به الجبال او قطّعت به الارض او کلّم به الموتی »این تنوین چرا آمده است؟بگوید لو ان القرآن کما این که می گوید «لو انزلنا هذا القرآن » .

فاذا قرأناه فاتبع قرآنه

یکی دیگر «فاذا قرأناه فاتبع قرآنه » منظور از اذا قرأناه چیست؟ «ان علینا جمعه و قرآنه فاذا قرأناه فاتبع قرآنه»

این جا جمع القرآن به چه معناست؟یعنی مولفه هایی است که تک تک می آمد و حضرت هم تمام ملکوت برایشان روشن بود، اما آن که می خواست قرآن ـ نزولی بشود این هنوز نیاز به سیاق داشت.

و قالوا لولا نزل علیه القرآن جمله واحده

«و قالوا لولا نزل علیه القرآن جمله واحده کذلک لنثبت به فوادک » این که مؤلّفه مؤلّفه می آید، جمله جمله نیست، به وسیله او تثبیت فواد می شود.

یعنی دلت محکم می شود؟بله ولی یکی هم تثبیت فؤاد اولیای خداست.یعنی کلمات دار وجودی، هر کدام در موطن ظهور نفس ـ قدسیّه الهیه جای خودش را پیدا میکند.

این ها آیاتی است که اشاره در آن هست.نمی توان گفت که استظهار است.این اشارات هم برای کسی که اصل مطلب برایش مطمئن شود خوب است اما این که بگوییم خود قرآن این را می گوید، من چیزی یادم نیست.(سایت المباحث، مقاله ارادہ جمیع معانی صحیح و مرتبط از قرآن کریم)

[2] دیدگاه ابوعبید:

حدثني عفان، عن حماد بن سلمة، عن قتادة، عن الحسن، عن سمرة بن جندب، عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال: «نزل القرآن على ثلاثة أحرف» . قال أبوعبيد: والا نرى المحفوظ إلا السبعة، لأنها المشهورة. وليس معنى تلك السبعة أن يكون الحرف الواحد يقرأ على سبعة أوجه، هذا شيء

غير موجود، ولكنه عندنا أنه نزل على سبع لغات متفرقة في جميع القرآن من لغات العرب، فيكون الحرف منها بلغة قبيلة، والثاني بلغة أخرى سوى الأولى، والثالث بلغة أخرى سواهما، كذلك إلى السبعة. وبعض الأحياء أسعد بها وأكثر حظا فيها من بعض، وذلك بيبن في أحاديث تترى(كتاب فضائل القرآن لأبو عبيد، ص ٣٣٩)

وأما الكلبي، فإنه يروى عنه، عن أبي صالح، عن ابن عباس، قال: نزل القرآن على سبع لغات، منها خمس بلغة العجز من هوازن. قال أبو عبيد: والعجز هم سعد بن بكر، وجشم بن بكر، ونصر بن معاوية، وثقيف. وهذه القبائل التي يقال لها عليا هوازن. وهم الذين قال فيهم أبو عمرو بن العلاء: أفصح العرب عليا هوازن وسفلى تميم، فهذه عليا هوازن، وأما سفلى تميم فبنو دارم(كتاب فضائل القرآن لأبو عبيد، ص ٣٤٠)

وقال قوم هي سبع لغات في القرآن مفترقات على لغات (العرب) كلها يمنها ونزارها لأن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم يجعل شيئا منها (وكان قد أوتي جوامع الكلم وإلى هذا ذهب أبو عبيد في تأويل هذا الحديث قال ليس معناه أن يقرأ القرآن على سبعة أوجه هذا شيء غير موجود ولكنه عندنا أنه نزل على سبع لغات مفترقة في جميع القرآن من لغات العرب فيكون الحرف منها بلغة قبيلة والثاني بلغة قبيلة أخرى سوى الأولى والثالث بلغة أخرى سواهما كذلك إلى السبعة قال وبعض الأحياء أسعد بها وأكثر حظا فيها من بعض وذكر حديث ابن شهاب عن أنس أن عثمان قال لهم حين أمرهم أن يكتبوا المصاحف ما اختلفتم أنتم وزيد (في) فاكتبوا بلسان قريش فإنه نزل بلسانهم وذكر حديث ابن عباس أنه قال نزل القرآن بلغة الكعبيين كعب قريش وكعب خزاعة قيل (وكيف ذلك قال لأن) الدار واحدة قال أبو عبيد يعني أن خزاعة جيران قريش فأخذوا بلغتهم وذكر أخبارا قد ذكرنا أكثرها في هذا الكتاب والحمد لله وقال آخرون هذه اللغات كلها السبعة إنما تكون في مضر واحتجوا بقول عثمان نزل القرآن بلسان مضر وقالوا جائز أن يكون (منها) لقريش ومنها لكنانة ومنها لأسد ومنها لهذيل ومنها لتميم ومنها لضبة ومنها لقيس فهذه قبائل مضر تستوعب سبع لغات على هذه المراتب (كتاب التمهيد لابن عبد البر ط المغربية ، ج ٨، ص ٢٧٦-٢٧٧)

[3] و اعلموا ان العرف من مذهب أصحابنا و الشائع من اخبارهم و رواياتهم ان القرآن نزل بحرف واحد، على نبي واحد، غير انهم اجمعوا على جواز القراءة بما يتداوله القراء و أن الإنسان مخير باي قراءة شاء قرأ، و كرهوا تجويد قراءة بعينها بل أجازوا القراءة بالمجاز الذي يجوز بين القراء و لم يبلغوا بذلك حد التحريم و الحظر.

و روى المخالفون لنا عن النبي (ص) انه قال: (نزل القرآن على سبعة أحرف كلها شاف كاف.) و في بعضها: (على سبعة أبواب)

و كثرت في ذلك رواياتهم. و لا معنى للتشاغل بإيرادها. و اختلفوا في تأويل الخبر، فاختار قوم ان معناه على سبعة معان: أمر، و نهي، و وعد، و وعيد، و جدل، و قصص، و أمثال

و روى ابن مسعود عن النبي «ص» انه قال: (نزل القرآن على سبعة أحرف:زجر، و أمر، و حلال، و حرام، و محكم، و متشابه، و أمثال.)

و روى ابو قلابة عن النبي [ص] انه قال: [نزل القرآن على سبعة أحرف:أمر، و زجر، و ترغيب، و ترهيب، و جدل، و قصص، و أمثال.]

و قال آخرون:[نزل القرآن على سبعة أحرف.] أي سبع لغات مختلفة، مما لا يغير حكما في تحليل و تحريم، مثل. هلم. و يقال من لغات مختلفة، و معانيها مؤتلفة. و كانوا مخيرين في أول الإسلام في أن يقرءوا بما شاءوا منها. ثم اجمعوا على حدها، فصار ما اجمعوا عليه مانعا مما عرضوا عنه. و قال

آخرون: [نزل على سبع لغات من اللغات الفصيحة، لأن القبائل بعضها افصح من بعض] و هو الذي اختاره الطبري. و قال بعضهم: [هي على سبعة أوجه من اللغات، متفرقة في القرآن، لأنه ال يوجد حرف قرئ على سبعة أوجه.] و قال بعضهم: [وجه الاختلاف في القراءات سبعة:أولها- اختلاف اعراب الكلمة او حركة بنائها فالى يزيلها عن صورتها في الكتاب و ال يغير معناها نحو قوله: هؤلاء بناتي هن أطهر لكم بالرفع و النصب و هل نجازي إلا الكفور؟ بالنصب و النون و هل يجازى إلا الكفور؟ بالياء و الرفع. و بالبخل و البخل و البخل برفع الباء و نصبها. و ميسرة ميسرة بنصب السين و رفعها.

و الثاني- الاختلاف في اعراب الكلمة و حركات بنائها مما يغير معناها و ال يزيلها عن صورتها في الكتابة مثل قوله: ربنا باعد بين أسفارنا على الخبر.

ربنا باعد على الدعاء. إذ تلقونه بألسنتكم بالتشديد و تلقونه بكسر اللام و التخفيف و الوجه الثالث- الاختلاف في حروف الكلمة دون اعرابها، مما يغير معناها و ال يزيل صورتها نحو قوله تعالى: كيف ننشزها بالزاء المعجمة و بالراء الغير معجمة و الرابع- الاختلاف في الكلمة مما يغير صورتها و ال يغير معناها نحو قوله:

إن كانت إلا صيحة واحدة الزقية. و كالصوف المنفوش و كالعهن المنفوش و الخامس- الاختلاف في الكلمة مما يزيل صورتها و معناها نحو: و طلح منضود طلع. و جاءت سكرة الموت السادس- الاختلاف بالتقديم و التأخير نحو قوله: بالحق و جاءت سكرة الحق بالموت.

السابع- الاختلاف بالزيادة و النقصان نحو قوله: و ما عملت أيديهم و ما عملته بإسقاط الهاء و إثباتها. و نحو قوله: فإن الله هو الغني الحميد و ان الله الغني الحميد. في سورة الحديد

و هذا الخبر عندنا و ان كان خبرا واحدا ال يجب العمل به **فالوجه الأخير أصلح الوجوه على ما روي عنهم عليه السلام من جواز القراءة بما اختلف القراءة فيه.**(التبيان في تفسير القرآن، ج1، ص ۷-۹)

[4] مبحث استعمال لفظ در اکثر از معنای واحد در مقاله «ارادہ جمیع معانی صحیح و مرتبط از قرآن کریم» مورد بررسی قرار گرفته است.

[5] این مطلب در مقاله «تأویلات قرآنی» مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

[6] یعنی مصوّت ها در آن نه به صورت یک حرف بلکه به صورت علامت بر روی پایه حروف همخوان استفاده می شوند و توضیح این مطلب گذشت.

[7] پیوند کووالانسی (به انگلیسی: Covalent bond) یا رابطه اشتراکی یا بند همارزا یک نوع رابطه شیمیایی در شیمی است. در ترکیب یونی، اتمها با از دست دادن یا گرفتن الکترون، مدار بیرونی خود را پر میکنند. اما در رابطه اشتراکی (کووالانسی) اتمها میتوانند با اشتراک الکترونها مدار خودشان را پر کنند و به آرایش هشتایی پایدار گاز نجیب بعد از خودشان برسند پیوند کووالانسی بین نافلزات مشابه یا غیرمشابه با اشتراک الکترونهای مدار آخر انجام میشود. پیوند کووالانسی را با خط راست نشان میدهند و در هر پیوند(۲)الکترون شرکت دارند. پیوند کووالانسی میتواند یک‌گانه، دوگانه یا سه‌گانه باشد. موادی که پیوند کووالانسی دارند در هیچ شرایطی برق را عبور نمیدهند؛ البته گرافیت از این قضیه مستثنی است. موادی که

پیوند کووالانسی دارند نقطه جوش و ذوب پایین‌تری نسبت به موادی با پیوند یونی دارند و بین آن‌ها هر کدام که جرم مولکولی بیشتری دارد دارای نقطه جوش و ذوب بالاتری است. به جز هیدروژن در بقیه اتم‌ها مجموع الکترون‌های پیوند و غیر پیوندی در لایه ظرفیت باید هشتایی باشد. تمام گازها، قندها، الکل‌ها، پلیمرها، سوخت‌ها و آب پیوند کووالانسی دارند. پیوند کووالانسی نیروی جاذبه بسیار قوی دارد که اتم‌ها را به شدت کنار هم نگه می‌دارد، به همین خاطر به ترکیب مولکولی معروفند. البته شایان ذکر است که آب فراوان‌ترین ترکیب مولکولی است که به سه حالت جامد مایع و گاز یافت می‌شود. نام دیگر این پیوند اشتراکی نیز است.

کلیات

پیوند کووالانسی در اثر نیروی جاذبهٔ الکتریکی به وجود می‌آید؛ به طور مثال هنگامی که دو اتم هیدروژن به هم نزدیک می‌شوند، جاذبهٔ الکتریکی بین آن‌ها ایجاد می‌شود و دو اتم با همراستایی کی جفت الکترون کنار هم می‌مانند. پیوند کووالانسی اغلب بین دو اتم نافلز است؛ مثلاً کی اتم کربن با چهار اتم هیدروژن چهار پیوند کووالانسی در کی مولکول به وجود می‌آورند که به متان معروف است.

پیوند کووالانسی پیش از ۱۹۲۶

بر اساس نظریه لوویس، پیوند کووالانسی نتیجه اشتراک کی جفت الکترون (=دو الکترون) بین دو اتم است. بر این اساس، الکترون‌های مشترک توسط هسته هر دو اتم جذب می‌شوند و مانند چسب، منجر می‌شوند که دو هسته نزدیک به هم بمانند و اتم‌ها به هم پیوند (اتصال) یابند. طبق نظریه لوویس، اتم هر عنصر تا جایی پیوند برقرار می‌کند که جمع الکترون‌های پیوندی (=الکترون‌های مشترک) و الکترون‌های نا پیوندی آخرین لایه الکترونی‌اش برابر با ۸ شود (مشابه گازهای نجیب؛ به جز هیدروژن که همانند هلیم، و فقط دارای ۲ الکترون می‌شود). این قاعده به قاعده هشتایی (هشتایی) یا همان اوکتت (Octet) معروف است. (سایت ویکی پدیا)

قاعده اکتت

قاعده هشتایی (اکتت) بیان می‌کند برای اینکه مولکول‌ها به پایداری برسند، باید در لایه ظرفیت تمامی اتم‌های آن‌ها، تعداد ۸ الکترون وجود داشته باشد که این ۸ الکترون می‌توانند از طریق اشتراک‌گذاری، گرفتن یا از دست دادن الکترون بدست بیایند. در پیوند کووالانسی، اتم‌ها تمایل دارند تا برای رسیدن به قاعده اکتت یا همان آرایش گاز نجیب، الکترون‌های خود را به اشتراک بگذارند.

مقدمه‌ای بر پیوند کووالانسی یا پیوند اشتراکی

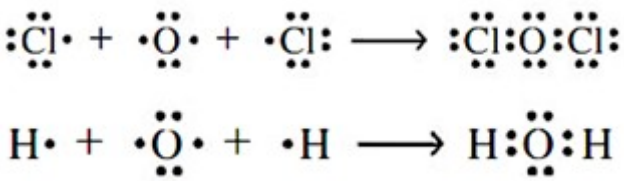
اتم کلر با توجه به الکترون‌خواهی خود، به گرفتن یک الکترون و تکمیل آرایش الکترونی خود تمایل دارد. به نظر شما، این الکترون را از کدام‌یک از دو اتم سدیم یا هیدروژن، ساده‌تر می‌توان بدست آورد؟ از هیچ‌کدام از دو اتم نمی‌توان به سادگی الکترون کسب کرد اما انرژی مورد نیاز برای جذب الکترون از سدیم (انرژی یونش) بسیار کمتر از انرژی مورد نیاز برای جذب هیدروژن است.

در حقیقت، هرقدر انرژی یونش کمتر باشد، خاصیت فلزی عنصر بیشتر می‌شود. در نتیجه، سدیم، خاصیت فلزی بیشتری از هیدروژن دارد. در حقیقت، هیدروژن را به عنوان عنصری نافلز در نظر می‌گیرند. اتم هیدروژن در حالت گازی، الکترونی را در اختیار اتم نافلز دیگری قرار نمی‌دهد. انجام پیوند بین یک اتم هیدروژن و یک اتم کلر، با اشتراک گذاشتن الکترون امکان‌پذیر است که به پیوند حاصل، «پیوند کووالانسی» (Covalent Bonding) می‌گویند. برای روشن‌تر شدن اشتراک‌گذاری الکترون‌ها، بهتر است در خصوص ساختار لوییس مولکول HCl به بحث بپردازیم.

در تصویر بالا، خارجی‌ترین لایه اتم توسط خط‌چین‌هایی نشان داده شده است. همچنین، الکترون‌های لایه ظرفیت نیز توسط نقطه‌هایی نمایش داده شده‌اند. با دقت در این ساختار، درمی‌یابیم که اتم هیدروژن، دو الکترون در لایه آخر خود دارد و آرایش لایه آخر آن مشابه با اتم هلیوم است. به همین صورت، اتم کلر، ۸ الکترون در لایه ظرفیت خود و آرایشی مشابه با آرگون دارد.

توجه کنید که در این شمارش الکترون‌ها، الکترون‌هایی که با رنگ قرمز مشخص شده‌اند را دو بار حساب کردیم، یک بار برای اتم هیدروژن و یک بار برای اتم کلر. این دو الکترون، بین دو اتم کلر و هیدروژن به اشتراک گذاشته شده‌اند. به عبارت دیگر، این جفت‌الکترون اشتراکی، پیوند کووالانسی را تشکیل می‌دهد. در تصویر زیر، ساختارهای لوییس برای دو مولکول دیگر نمایش داده شده است:

همانند اتم کلر در HCl ، اتم اکسیژن در ساختارهای لوییس H2O و Cl2O، با هشت الکترون، احاطه شده است. توجه داشته باشید که اتم هیدروژن، نوعی استثنا است چراکه این اتم تنها ۲ الکترون را در لایه ظرفیت خود جای می‌دهد. ساختار لوییس به درک این موضوع کمک می‌کند که چرا عناصر هیدروژن و کلر به صورت مولکول‌های دواتمی H2 و Cl2 وجود دارند. در هر دو مولکول، یک جفت الکترون بین دو اتم به اشتراک گذاشته شده است.(سایت فراردس، مقاله پیوند کووالانسی به زبان ساده)

[8] مکعب روبیک یک جورچین (پازل) مکانیکی است که در سال ۱۹۷۴ توسط یک مجسمه‌ساز و پروفسور معمار مجارستانی به نام ارنو روبیک ابداع شد. نام اصلی آن "مکعب جادویی" است که توسط مخترع آن نام‌گذاری شده‌است.

این اسباب بازی در سال ۱۹۸۰ به افتخار سازنده آن به "مکعب روبیک" تغییر نام یافت و برنده جایزه ویژه بهترین پازل جهان در آلمان شد و گفته شده پرفروش‌ترین اسباب بازی جهان با ۳۵۰٫۰۰۰٫۰۰۰ عدد است.

در هر مکعب روبیک کلاسیک ۶ وجه و در هر وجه ۹ تکه و هر وجه دارای یک رنگ است، در نتیجه کل دارای ۶ رنگ (رنگبندی استاندارد: سفید، زرد، نارنجی، قرمز، آبی، و سبز) است. گفته می‌شود این مکعب دارای ۴۳ تریلیون جایگشت (تعداد ترکیب‌های ممکن برای موقعیت رنگ‌ها) است؛ و معمولاً فرد به دو روش مبتدی و حرفه‌ای آن را حل می‌کنند که روش مبتدی دارای ۷ مرحله است و این روش تقریباً دارای ۷ فرمول است اما روش حرفه‌ای دارای ۴ مرحله و بیش از ۱۲۰ فرمول است

مکانیزم محوری این پازل به شما این امکان را می‌دهد که در هر وجه به‌طور جداگانه رنگ‌های دیگر را به هم ریخت، و هدف از بازی این است که تمام رنگ‌های آن در وجه خود و به صورت درست در کنار هم قرار گیرند.

در سال‌های بعد این مکعب گسترش یافت و مدل‌های دیگری از آن درست شده‌است، از جمله: ۲×۲×۲ (مکعب جیبی، مینی مکعب یا مکعب یخی)، ۳×۳×۳ (مکعب استاندارد)، ۴×۴×۴ (انتقام روبیک، یا مکعب استاد) و ۵×۵×۵ (روبیک پرفسورها) و به تازگی اندازه‌های بزرگتر نیز درست شده‌اند (۶x۶×۶ و ۷x۷×۷) و اندازه بزرگترین مکعب ثبت شده در گینس ۳۳x۳۳x۳۳ می‌باشد. رکورد سریعترین زمان حل مکعب روبیک متعلق به Yusheng Du با زمان ۳٫۴۷ ثانیه است.